

Απρίλιος 1995

ΕΡΕΙΣΜΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

* ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ

- * **Ιμάμ μπαϊλντί και πνεύμα Νταβός**
(Συμβολή στην οροθέτηση της γαστρονομικής υφαλοκρηπίδας) Δειπνοσοφιστής
- * **Πολιτιστικός τουρισμός Παντελής Μπουμπάρης**
- * **Η Κρητική ου-τοπία μας Γεώργιος Ζακυνθινάκης**
- * **Περιφέρεια και πολιτιστική κίνηση Αναστασία Καλπάκη - Γεωργουλάκη**

* ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Philips AQ/6529

Γιάννης Ρεμούνδος

Απολογισμός

Χρήστος Κουτσοκλένης

Πεθαίνω

στη γη της επαγγελίας

Γιώγια Σιώκου

"Κική Δημουλά"

Η ποίηση της απουσίας

Στεφανία Αρετάκη

* ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ

Πέτρος Ξενάκης

Κωνσταντίνα Ντάουλα

* ΘΕΑΤΡΟ

* ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

* ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

* ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

* ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

ΕΡΕΙΣΜΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ
ΤΕΥΧΟΣ 1, ΧΑΝΙΑ ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1995

Χρήστος Μαχαιρίδης

Τ.Θ. 31 Σούδας 51 TK 73110 - ΧΑΝΙΑ - Τηλ. 0821/95.800

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ

Ερευνα Ιστορική - Ζαχαρένια Σημανδηράκη, Ρενάτα Μαστοράκη - Κουκουράκη,
Γεώργιος Ζακυνθινάκης
Οικολογία Φώτης Ποντικάκης, Ιάκωβος Τσουρουνάκης, Μανώλης Γκαζής.
Συνεντεύξεις Κική Τσιστράκη
Λογοτεχνία Στεφανία Αρετάκη - Τσέκου, Μαρία Γναφάκη
Εικαστικά Αναστασία Καλπάκη - Γεωργουλάκη, Αντώνης Πετρουλάκης.
Μουσική Άννα Μακράκη - Καρέλα, Στέλιος Λαϊνάκης.
Θέατρο Λεωνίδας Μανωλικάκης, Κωνσταντίνα Ριτσάτου
Κινηματογράφος Λεωνίδας Κακάρογλου
Φωτογραφία Θεοφάνης Μανουσάκης, Μιχάλης Πολυχρονάκης
Σκίτσα - Γελοιογραφίες Πέτρος Ξενάκης, Ευγένιος Τσιμπερνάκ, Γαβριήλ Μαζανάκης
Κωνσταντίνα Μυλωνάκη.

Φιλολογική επιμέλεια - Διορθώσεις

Μαρία Κατσαρού, Βάσω Προγούλη, Μαρία Κορωνάκη

Εκτύπωση ΤΕΧΝΟΤΥΠ, ΚΗΡΥΞ Α.Ε.

Επιμέλεια εξωφύλλου Γιώργος Γιαννουδάκης

Διαχωρισμοί εξωφύλλου Γιώργος Κωνσταντινίδης

ΕΤΗΣΙΕΣ ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού 8.000 δρχ. Μαθητών - Φοιτητών - Στρατιωτών 6.000 δρχ.

Εξωτερικού 10.000 δρχ. Οργανισμών Ν.Π.Δ.Δ., Α.Ε. 16.000

Συνδρομές υποστηρίξεως 20.000 δρχ.

Το "Ερείσμα" κυκλοφορεί κάθε δύο μήνες. Τιμή τεύχους 1.200 δρχ.

Τα ενυπόγραφα κείμενα εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων τους.

Οι αναγνώστες του Ερείσματος μπορούν να εκφράζουν τις απόψεις τους, σε άρθρα ή κείμενα που δημοσιεύει το περιοδικό, ενυπόγραφα και με τη διεύθυνση του αποστολέα.

Για συνεργασίες - αλληλογραφία - εμβάσματα

Χρήστος Μαχαιρίδης Τ.Θ. 31, Σούδας 51, TK 73110 Χανιά

Εξώφυλλο Πέτρος Ξενάκης "Παρακμή" 1989 ελαιογραφία σε μουσαμά 1,20 Χ0,85 μ.

Κόσμημα εξωφύλλου Πήλινο σφράγισμα Υστερομινωϊκής περιόδου.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΑ ΧΑΝΙΑ

Ζαχαρένια Σημανδηράκη

Προϊσταμένη Ιστορικού Αρχείου Κρήτης

Ιστορική Αναφορά στην πόλη των Χανίων

Οι αρχαιολογικές έρευνες στην πόλη των Χανίων αποδεικνύουν ότι αυτή είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια της Κυδωνίας, μιας αξιόλογης αρχαίας πόλης. Ο χαμηλός λόφος του Καστελιού, στα ανατολικά του λιμανιού, αποτέλεσε ιδανική θέση για εγκαθίδρυση προϊστορικού οικισμού, γιατί όχι μόνο γειτονεύει με τη θάλασσα, αλλά περιβάλλεται και από τον πλούσιο Χανιώτικο κάμπο. Η κεραμεική της μεταβατικής νεολιθικής περιόδου (3.000 - 2.900 π.Χ.) αποτελεί την πρωιμότερη μαρτυρία ανθρώπινης δραστηριότητας στο λόφο αυτό. Γρήγορα ο οικισμός αναπτύσσεται σε σημαντικό κέντρο με στενές εμπορικές σχέσεις με τα Κύθηρα.

Γύρω στο 2.200 π.Χ. κατοικείται και η περιοχή νότια από την Αγορά Χανίων.

Το 1450 π.Χ. η εγκατάσταση στο Καστέλι καταστρέφεται από μεγάλη πυρκαϊά.

Σ' αυτήν την περίοδο ανήκουν και 100 περίπου πήλινες πινακίδες με σύμβολα της Μινωικής Γραμμικής Α γραφής, που ψήθηκαν κατά την πυρκαϊά και δηλώνουν την πιθανή ύπαρξη κάποιου ανάκτορου στη γύρω περιοχή. Μετά την καταστροφή του 1450 π.Χ. η πόλη ξαναχτίστηκε και συνέχισε τη ζωή της ως το τέλος των μινωικών χρόνων, το 1100 δηλαδή π.Χ. με ενδιάμεσες επίσης καταστροφές. Η υστερομινωική ΙΙΙ περίοδος (1400 - 1100 π.Χ.) υπήρξε εποχή μεγά-

λης ακμής του οικισμού. Η νεκρόπολη του προϊστορικού οικισμού απλώνεται σε μεγάλη έκταση ολόγυρά του.

Μεσομινωικά ταφικά πιθάρια προέρχονται από το Στάδιο και από το Άλσος των Προσκόπων. Υστερομινωικοί τάφοι (1400-1200 π.Χ.) έχουν σκαφτεί στο Α., ΝΑ και ΒΑ τμήμα της σύγχρονης πόλης και έχουν βρεθεί πήλινα αγγεία υστερομινωικής ΙΙΙ γραφής.

Είναι βέβαιο ότι τα Χανιά, τόσο το Καστέλι όσο και το τμήμα της νέας πόλης, κατοικούνταν στους πρώτους αιώνες της πρώτης χιλιετίας, δηλαδή στα γεωμετρικά και αρχαϊκά χρόνια. Λίγα ίχνη έχουν βρεθεί από την πόλη των κλασικών χρόνων (5ος και 4ος αιώνας π.Χ.). Ωστόσο η περίοδος αυτή πρέπει να ήταν εποχή άνθησης για την περιοχή, αν κρίνει κανείς από τους τάφους που έχουν αποκαλυφθεί και από μαρτυρίες αρχαίων συγγραφέων, ενώ είναι γνωστό ότι ο περίφημος γλύπτης Κρησίλας, μαθητής το Φειδία, καταγόταν από την Κυδωνία των κλασικών χρόνων.

Η Κυδωνία ήταν η περισσότερο εκτεθειμένη σε εξωτερικές επιδρομές πολιτεία της αρχαίας Κρήτης και επέδραμαν εναντίον της Ζακύνθιοι, Σάμιοι, Αιγινίτες, Αθηναίοι, Φωκαείς. Κατά τους συνεχείς μεγάλους εμφύλιους πολέμους των Κρητικών πόλεων, η Κυδωνία έδινε τη νίκη σ' εκείνο το στρατόπεδο με το οποίο συμμαχούσε. Το

189 π.Χ. ανταπεξήλθε μόνη της εναντίον των δύο μεγαλύτερων πόλεων της Κρήτης, Κνωσού και Γόρτυνας, ενώ το 170 π.Χ. πολιορκήθηκε από τους Γορτύνιους και ζήτησε τη βοήθεια του βασιλιά της Περγάμου Ευμένη.

Η Ρώμη, η οποία από την αρχή του 2ου αιώνα π. Χ. αναζητούσε ευκαιρίες για να επέμβει στα Κρητικά πράγματα, έλαβε αφορμή από τη συμπάθεια των Κρητικών πόλεων προς τον Μιθριδάτη του Πόντου και επεχείρησε να καθυποτάξει την Κρήτη, αλλά ηττήθηκε το 71 π.Χ. Λίγο αργότερα ο Ρωμαίος στρατηγός Κδύντος Καϊκίλιος Μέτελλος, ο Κρητικός, όπως ονομάστηκε μετά τη νίκη του, πέτυχε να καταλάβει την Κυδωνία το 69 π.Χ. και στη συνέχεια την υπόλοιπη Κρήτη. Η ειρηνική ζωή κατά τα χρόνια αυτά στην περιοχή των Χανίων επιβεβαιώνεται από τα πολυτελή δημόσια και ιδιωτικά κτίσματα, τα άφθονα γλυπτά που φέρουν στο φως οι ανασκαφές, τα ωραία ψηφιδωτά δάπεδα που έχουν βρεθεί σε διάφορα σημεία της πόλης. Το θέατρο της αρχαίας πόλης σωζόταν ως το 1585, οπότε το κατεδάφισαν οι Ενετοί για να χρησιμοποιήσουν το οικοδομικό υλικό στο χτίσιμο των εξωτερικών τειχών. Τέλος η αρχική κατασκευή του “Βυζαντινού” τείχους της ακρόπολης του Καστελιού πρέπει να αναχθεί στα χρόνια αυτά. Η νεκρόπολη του οικισμού των ιστορικών χρόνων, ήταν εξαπλωμένη ολόγυρά του. Οι περισσότεροι περιηγητές και σύγχρονοι επιστήμονες τοποθετούν και την Κυδωνία των ιστορικών χρόνων στη σημερινή πόλη των Χανίων.

Η πόλη της Κυδωνίας εξακολουθεί να ακμάζει και στην πρώτη Βυζαντινή περίοδο, μέχρι την Αραβική κατάκτηση. Ο Χριστιανισμός διαδίδεται από τον 1ο αιώνα. Στη Σύνοδο της Σαρδικής (Σόφιας) στα 342-343, συμμετέχει και ο Επίσκοπος Κυ-

δωνίας και μνημονεύεται συχνά σε Πρακτικά Συνόδων και Εκκλησιαστικά “Τακτικά” μέχρι τον 9ο αιώνα. Επιτύμβιες επιγραφές και τάφοι από την εκκλησία του Αγίου Ιωάννου και στην περιοχή του σημερινού Ορφανοτροφείου, δείχνουν ότι εκεί ήταν τα εκτεταμένα νεκροταφεία της πόλης κατά την περίοδο αυτή. Το καλλιτεχνικό επίπεδο είναι συνήθως επαρχιακό, σε σχέση ακόμη με την ανατολική Κρήτη, όπως διαπιστώνεται από την ποιότητα των κτισμάτων και των γλυπτών. Καλύτερη είναι η ποιότητα των ψηφιδωτών δαπέδων, όπου διαπιστώνεται στενή σχέση με μνημεία της κεντρικής Κρήτης.

Από τους επόμενους αιώνες υπάρχει ένα κενό στις πηγές και στις αρχαιολογικές μαρτυρίες, ενώ διπαισιώνονται αρκετές καταστροφές, κυρίως σε μνημεία που υπήρχαν σε παραλιακές τοποθεσίες και οφείλονταν ασφαλώς στις άγριες Αραβικές επιδρομές. Η κατάκτηση της Κρήτης από τους Σαρακηνούς στα 824 μ. Χ. θα δημιουργήσει κυριολεκτικά αναστάτωση στη ζωή του τόπου, με συνέπειες στον κοινωνικό, οικονομικό και θρησκευτικό τομέα. Η Αραβοκρατία, από το 824 μ.Χ. έως το 961 οπότε η Κρήτη ανεκατελήφθη από τον Νικηφόρο Φωκά, είναι για την Κυδωνία μια σκοτεινή περίοδος. Οι ιστορικές πηγές δεν είναι πολύ σαφείς και αρχαιολογικές ενδείξεις δεν έχουν εντοπισθεί καθόλου. Από το Συναξάρι του Αγίου Νικολάου του Ομολογητή (ηγουμένου της μονής Στουδίου και γνωστού απολογητή των εικόνων), που καταγόταν από την Κυδωνία, μαθαίνουμε ότι η πατρίδα του ήταν πλούσια και εύφορη, με έντονη την ανάμνηση του ένδοξου παρελθόντος της.

Μετά την ανάκτηση της Κρήτης από τους Σαρακηνούς, το Βυζάντιο καταβάλλει έντονες προσπάθειες να εδραιώσει την εξουσία

του και να μειώσει τις συνέπειες της αραβοκρατίας στον πολιτικό, κοινωνικό και θρησκευτικό τομέα. Στα πλαίσια της ίδιας πολιτικής το Βυζάντιο θα εγκαταστήσει αποίκους από διάφορες περιοχές της αυτοκρατορίας. Μέσα στη δεύτερη Βυζαντινή περίοδο, θα σταλούν από τη Βασιλεύουσα Κωνσταντινούπολη αρχοντικές οικογένειες (τα “Δώδεκα Αρχοντόπουλα”) που θα αναλάβουν ηγετικό ρόλο ανάμεσα στον ντόπιο πληθυσμό. Τις πληροφορίες των ιστορικών πηγών για διασυνδέσεις της Κρήτης με την πρωτεύουσα και τη σημαντική θέση της στα ενδιαφέροντα του Βυζαντίου, έρχεται να επιβεβαιώσει η αρχαιολογική έρευνα. Στη θέση της Κυδωνίας, που εξακολουθεί να διατηρεί τη στρατηγική της σημασία και πάνω στο λόφο Καστέλι, χτίζεται από τους Βυζαντινούς ένα φρούριο, που σε πολλά του σημεία πατεί πάνω στο αρχαίο τείχος και έχει χάσει την αρχική της σημασία και για το λόγο αυτό και η Επισκοπή της μεταφέρεται στην κοντινή Αγυιά. Από την περίοδο αυτή σώζονται μόνο μερικά τμήματα του τείχους στο Καστέλι. Μέσα στα χρόνια αυτά φαίνεται ότι πήρε η πόλη και το όνομα Χανιά.

Με την Δ' Σταυροφορία και την πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1204, η Κρήτη δίδεται στον Βονιφάτιο τον Μομφερατικό, που στη συνέχεια την πουλά στους Ενετούς. Αλλά προτού υπογραφεί η αγοραπωλησία, ο Γενουάτης Κύμης της Μάλτας Ερρίκος Πισκατόρι καταλαμβάνει την Κρήτη και χρειάστηκε 8 χρόνια για να μπορέσει η Βενετία να εξώσει τους Γενουάτες από το Νησί. Ετσι από το 1210 μέχρι το 1252 η Βενετία προσπαθεί να εδραιώσει την εξουσία της στη Δυτική Κρήτη, όπου οι τοπικοί ηγέτες με τη συνεργασία της Αυτοκρατορίας της Νίκαιας αντιστέκονται.

Στα 1252 η πόλη και ο νόμος μοιράζο-

νται σε 90 “καβαλαρίες” και δίδονται στους Ενετούς αποίκους με τη ρητή υποχρέωση να ξαναχτίσουν την πόλη των Χανίων.

Αυτοί επισκευάζουν το τείχος του Καστελιού και οργανώνουν πολεοδομικά την πόλη μέσα στα όριά του. Τα δημόσια κτίρια αναπτύσσονται κατά μήκος του κεντρικού δρόμου (corso - σημερινή οδός Κανεβάρω) που διασχίζει το Καστέλι από ανατολικά.

Τα Χανιά εξελίσσονται σε δεύτερη πόλη του “Βασιλείου της Κρήτης”, είναι έδρα “Ρέκτορα” και Λατίνου Επισκόπου. Η πόλη και το λιμάνι της αποτελούν το κέντρο μιας πλούσιας γεωργικής περιοχής με οικονομικές και πολιτιστικές διασυνδέσεις με την Βενετία. Στα μέσα του 16ου αιώνα η πόλη οχυρώνεται για μια ακόμη φορά σε σχέδια του Βερνέζου Michele Sanmichielli με σύγχρονα τείχη και τάφρο. Η οχύρωση ενισχύεται με φρούρια στα νησάκια Θεοθωρού, Σούδα και Γραμβούσα.

Χτίζονται μεγάλα δημόσια και ιδιωτικά κτίρια, ναοί, αποθήκες, νεώρια.

Αλλά οι αντιδράσεις του προσανατολισμένου στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Ελληνική Αυτοκρατορία ντόπιου στοιχείου είναι συχνές. Από το 1212 και μέχρι το τέλος της Ενετοκρατίας οι Κρήτες πραγματοποίησαν 27 επαναστάσεις. Αρχηγό των επαναστάσεων αυτών ήταν μέλη των οικογενειών των 12 Αρχοντόπουλων, οι οποίοι είχαν διατηρήσει τα φεουδαλικά τους προνόμια και διακρίνονταν για τον υλικό και πνευματικό τους πλούτο, αλλά και την εμμονή τους στο Ορθόδοξο Δόγμα και την αποτίναξη του ξενικού ζυγού. Στις συνεχείς εθνικο-κοινωνικές εξεγέρσεις ο ρόλος των “αρχοντορωμαίων” και του Κλήρου είναι μεγάλος. Η Δυτική επιρροή είναι σχεδόν ανύπαρκτη, παρά τις έντονες προσπάθειες προσηλυτισμού που καταβάλλονται. Η μακραίωνη ωστόσο συμβίωση των δύο

στοιχείων θα δημιουργήσει μια κοινωνική και πολιτιστική προσέγγισή τους, αλλά χωρίς να υποχωρεί το στοιχείο της αντιπαράθεσης. Δημιουργούνται όμως σιγά - σιγά οι κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να μπορούμε σήμερα να αναφερόμαστε στην “Κρητική Αναγέννηση” στους τομείς της Λογοτεχνίας, της Αρχιτεκτονικής και της Ζωγραφικής.

Από τα παλαιότερα χρόνια οι Τούρκοι εμπορευματούσαν την Κρήτη. Ετσι τον Ιούνιο του 1645 ο Γιουσούφ Πασάς αποβιβάζει στρατό στα Μεσόγεια Κισάμου και στο Κολυμπάρι και πολιορκεί το φρούριο της νησίδας Θεοδώρου. Στις 15 Ιουνίου 1645 αρχίζει η πολιορκία της πόλης των Χανίων που πέφτει μετά από 57 ημέρες, δηλαδή στις 12 Αυγούστου του 1645, ενώ ολόκληρη η Κρήτη καταλαμβάνεται τελικά από τους Τούρκους το 1669, μετά από 25ετή πόλεμο. Με την κατάκτηση των Χανίων οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες αλλάζουν σημαντικά. Το μουσουλμανικό στοιχείο αποτελεί την άρχουσα τάξη με φεουδαρχικό χαρακτήρα. Νέες συνθήκες ζωής διαμορφώνονται, συνδεδεμένες στενά με τη θρησκευτική και κοινωνική οργάνωση του κατακτητή. Η πόλη ορίζεται έδρα Τούρκου Πασά, ενώ εγκαθίσταται και πάλι Ορθόδοξος Επίσκοπος Κυδωνίας, με κέντρο του τον ναό των Αγίων Αναργύρων. Οι καθολικές εκκλησίες μετατρέπονται σε τζαμιά και χτίζονται ακόμη μερικά καινούργια, καθώς επίσης και λουτρό, κρήνες, δημόσια κτίρια, όπως στρατώνες, νοσοκομεία και άλλες στρατιωτικές εγκαταστάσεις εκτός από τις ενετικές και γίνεται συμπλήρωση της οχύρωσης του φρουρίου, ενώ απαγορεύεται η οικοδόμηση έξω από αυτό.

Η επανάσταση του Δασκαλογιάννη - Βλάχου το 1770 και το αποτρόπαιο τέλος που του επεφύλαξαν οι Τούρκοι (τον έγδα-

ραν ζωντανό) αλλά και όλες οι επαναστάσεις κατά τον ταραγμένο 19ο αιώνα, επηρέασαν τόσο τις κοινωνικοπολιτικές δομές της Κρητικής ζωής, όσο και τις εξελικτικές διαδικασίες στον διοικητικό και πολιτιστικό τομέα.

Κατά τη διάρκεια της Αιγυπτιακής κατοχής, όταν η Κρήτη είχε παραχωρηθεί στον αντιβασιλέα της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή, ανακατασκευάζεται ο λιμενοβραχίονας και ο περίφημος φάρος του λιμανιού, ενώ η Αιγυπτιακή Διοίκηση εκδίδει στα Χανιά την πρώτη Κρητική εφημερίδα “Βακάϊ Γκιρίτ” (Φωνή της Κρήτης), μισή στα Ελληνικά και μισή στα Αραβικά.

Η δεύτερη περίοδος της Τουρκοκρατίας αρχίζει με την επαναφορά της Κρήτης στους Τούρκους, ενώ στα μέσα του 19ου αιώνα τα Χανιά καθιερώνονται ως πρωτεύουσα του Νησιού. Το 1841 ξεσπά το Κίνημα του Χαιρέτη και το 1859 το Κίνημα του Μαυρογένη, με το οποίο οι Κρήτες πετυχαίνουν να κατέχουν ελεύθερα όπλα, να ασκούν τη λατρεία και να γίνεται σεβαστή η θρησκεία τους, καθώς και τη σύσταση Χριστιανών Δημογεροντιών που είχαν αρμοδιότητα σε θέματα παιδείας, κοινωνικής πρόνοιας, κληρονομικού και οικογενειακού δικαίου. Ακολουθεί η τριετής επανάσταση 1866-1869 καθώς και η επανάσταση του 1877-1878 που φέρνει και την περίφημη Σύμβαση της Χαλέπας. Σύμφωνα με τη Σύμβαση, η Κρήτη αποχωριζόταν από την λοιπή Οθωμανική Αυτοκρατορία, συνέχιζε να διοικείται από τη Γενική Διοίκηση Κρήτης και παραχωρούνταν ορισμένα προνόμια, μεταξύ των οποίων και η σύσταση Φιλεκπαιδευτικών Συλλόγων και η έκδοση εφημερίδων. Μέχρι τότε - και με εξαίρεση ελάχιστα παράνομα μονόφυλλα - εκδιδόταν από το 1867, η ημεπίσημη εφημερίδα της Τουρκικής Διοικήσεως “Κρήτη”.

Κάνοντας χρήση των διατάξεων της Συμβάσεως της Χαλέπας, οι Χανιώτες συγκροτούν το 1879 τον Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο “Μίνως” και τον Γεωργικό Σύλλογο “Δήμητρα”, οι οποίοι και λίγο αργότερα ενώνονται για να δυαλυθούν τελικά μετά από μικρό χρονικό διάστημα. Το 1880 δημιουργείται ο θεατρικός θίασος “Ευτέρπη”, με στελέχη του επίλεκτα μέλη της Χανιώτικης κοινωνίας, μεταξύ αυτών και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, που δίνουν παραστάσεις θεατρικών έργων ή ενισχύουν θεατρικά σχήματα που επισκέπτονται τα Χανιά. Παράλληλα από το 1880 και εξής αρχίζουν να εκδίδονται στα Χανιά πλείστες εφημερίδες. “Απτέρα”, “Λευκά Ορη”, “Αλήθεια”, “Πατρίς”, “Αμυνα”, η σατιρική “Κίσα”, καθώς και αρκετές τουρκικές. Το 1884 συγκροτείται ο Δικηγορικός Σύλλογος Χανίων.

Αλλά το 1889 η Τουρκία περιορίζει σημαντικά τα προνόμια των Κρητών και επακολουθεί η επανάσταση του 1889 που καταπνίγηκε μετά από ένα οκτάμηνο. Το 1895 συγκροτείται η Μεταπολιτευτική Επιτροπή αλλά στις 11 Μαΐου 1896 ο πληθυσμός των Χανίων υφίσταται μεγάλη σφαγή, όπως άλλωστε τον επόμενο χρόνο 1897, οπότε και πυρπολούνται και τα Κοινοτικά Καταστήματα απέναντι από τον καθεδρικό ναό, που περιλάμβαναν το επισκοπικό μέγαρο και το παρθεναγωγείο.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις, που πάντοτε ενδιαφερόταν για την Κρήτη λόγω της στρατηγικής της σημασίας, αποφασίζουν την διεθνή κατοχή του νησιού, ενώ η Ελλάδα στέλνει εκστρατευτικό σώμα 1500 ανδρών υπό τον συνταγματάρχη Τιμολέοντα Βάσσο.

Το γνωστό επεισόδιο της 9ης Φεβρουαρίου 1897 με τον Σπύρο Καγιαλέ, ζωντανό κοντάρι της σημαίας του επαναστατικού

στρατοπέδου Ακρωτηρίου, στον Προφήτη Ηλία, κάνει το γύρο του κόσμου. Στις 20 Μαρτίου του ίδιου χρόνου οι Μεγάλες Δυνάμεις χωρίζουν το Νησί σε διεθνές τομείς, ενώ τα Χανιά και η γύρω περιοχή της πρωτεύουσας, γίνεται πολυεθνικός τομέας.

Στις 9 Δεκεμβρίου 1898 φθάνει στη Σούδα και αναλαμβάνει τη διοίκηση της νεοσύστατης Αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας, ως Υπατος Αρμοστής, ο Πρίγκιπας Γεώργιος. Εδρα του Αρμοστή και πρωτεύουσα του Κρητικού Κράτους συνεχίζει να είναι η πόλη των Χανίων, μεγάλο διοικητικό, πνευματικό, εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο. Η Κρητική Πολιτεία έχει δική της σημαία και νόμισμα - την Κρητική δραχμή - ιδρύεται η Τράπεζα Κρήτης, συντάσσεται το Σύνταγμα του Κρητικού Κράτους, αρχίζει να εκδίδεται η Επίσημη Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας, γίνονται εκλογές για την ανάδειξη των πληρεξουσίων και δημιουργείται η Κρητική Χωροφυλακή.

Συγκροτείται το Συμβούλιο του Ηγεμόνα και συνιστώνται πέντε Ανώτερες Διευθύνσεις, αντίστοιχες με τα σημερινά Υπουργεία: Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημοσίας Εκπαιδεύσεως και Θρησκευμάτων, Συγκοινωνιών και Ασφαλείας και τέλος Δικαιοσύνης (με Σύμβουλο - Υπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο).

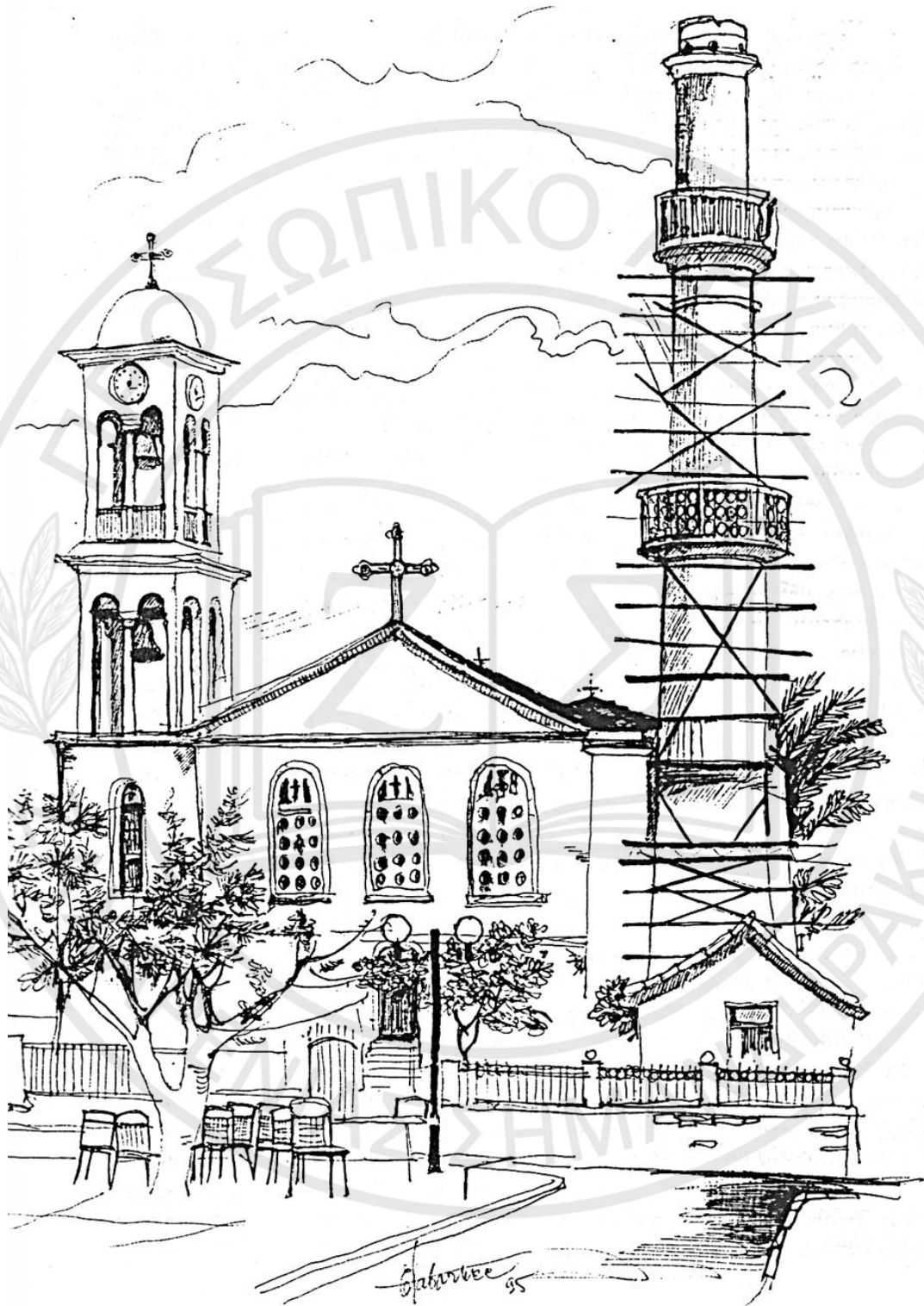
Τα Χανιά στις αρχές του 20ού αιώνα, σύμφωνα με την απογραφή του 1900, έχουν περίπου 21.000 κατοίκους και συνεχίζουν να είναι πρωτεύουσα της Κρήτης. Η πόλη έχει στενούς δρόμους, μικρές πλατείες και κτίρια με στοιχεία ενετικά, τουρκικά και ελληνικά - πολυεθνική πόλη, με γνήσιο Κρητικό χαρακτήρα αλλά και με ξενικές επιρροές, λόγω των κατακτητών του παρελθόντος αλλά και της παρουσίας των στρατευμάτων των Μεγάλων Δυνάμεων που παραμένουν στο Νησί. Τα Χανιά ασφυκτούν περιορι-

σμένα ακόμη μέσα στα όρια της παλιάς εποχής, τα φρούρια και τις τάφρους γύρω τους, τα “χεντέκια”, κι έτσι μια νέα πολιτεία αρχίζει να αναπτύσσεται σιγά - σιγά έξω από τα τείχη που οριοθετούν τη σφιχτοδεμένη ύπαρξη της μεσαιωνικής πόλης. Ωραιότατα νεοκλασικά κτίρια, σωστά καλλιτεχνήματα, αρχίζουν να ορθώνονται, φτιαγμένα από ειδικευμένους μηχανικούς και εργολάβους, ενώ οι τάφροι τώρα πια, γύρω από τα τείχη, χρησιμοποιούνται για την καλλιέργεια λαχανικών και οπωρικών, για τις ανάγκες της πόλης. Τα τείχη, χτισμένα το 1252, είχαν τρεις πύλες: μια στα ανατολικά, την πύλη της Αμμου, Σαμπιονέρα, στο Κουν Καλί, που είχε ονομασθεί έτσι από το αμμόδες έδαφος της περιοχής, την πύλη στη συνοικία Τοπχανά, το “πορτάκι”, στο τέλος της σημερινής οδού Θεοτοκοπούλου, που εξυπηρετούσε τη στρατιωτικής Υπηρεσία, αλλά και τους Εβραίους που έμεναν στη συνοικία της Οβριακής και όταν είχαν κηδεία κατευθυνόταν στο Εβραϊκό νεκροταφείο, στα νοτιοδυτικά του εργοστασίου της ΑΒΕΑ. Και τέλος την πύλη του Καλέ - Καπισί, πύλη του φρουρίου, Porta Retimioti όπως λεγόταν παλαιότερα, μια που από εκεί άρχισε ο δρόμος για το Ρέθυμνο, που βρισκόταν στα νότια του τείχους που περιέκλειε την πόλη. Από αυτή είχε βγει και ο τελευταίος Τούρκος στρατιώτης στις 3 Νοεμβρίου του 1898. Απέναντι από το Καλέ - Καπισί βρισκόταν η πλατεία Κοτζάμπαση, που πήρε το όνομά της μετά τη δολοφονία, στο μέρος εκείνο, του Καβάση του Ρωσικού Προξενείου Γιώργη Κοτζάμπαση.

Όπως ήδη προαναφέρθηκε η πόλη ασφυκτιά μέσα στα τείχη, ενώ μια νέα πολιτεία αρχίζει να σχηματίζεται και να αναπτύσσεται απ' έξω. Η ανάγκη ένωσης των δύο τμημάτων της πόλης, φέρνει τις κατεδαφίσεις των φρουρίων και τη δημιουργία ρηγμάτων

στο Κρύο Βρυσάλι, στο Καλέ - Καπισί και στα ανατολικά της Piatta Forma, προς το κτίριο του Γυμνασίου, ενέργεια που με τις σημερινές αντιλήψεις θεωρείται λανθασμένη, την εποχή όμως αυτή εθεωρείτο ότι εξυπηρετούσε τους πολίτες και συνέβαλε στον εξωραϊσμό και ανάπτυξη της πόλης. Είναι ευχής έργον ότι δεν επικράτησε ως τις μέρες μας η άποψη - με κάποιες ίσως εξαιρέσεις - ότι θα πρέπει να γκρεμίζουμε φρούρια, μνημεία, αγάλματα, απομεινάρια άλλων δύσκολων και σκληρών εποχών και να διαγράψουμε από τη μνήμη και την ιστορία μας γεγονότα, αγώνες και ιστορικές περιόδους του Νησιού μας, σαν να μην υπήρξαν ποτέ.

Η πόλη των Χανίων, λοιπόν, στις αρχές του αιώνα, όπως αναφέρεται σε σχετικά δημοσιεύματα, μη δυναμένη να αναπτυχθή εντός του στενού χώρου του φρουρίου έχει στενάς οδούς και σχολιάς. Αλλά δια της κατεδαφίσεως μέρους του τείχους εύρεν ελευθέραν διέξοδον εις τα πέριξ, όπου πολλά οικοδομαί ανεγείρονται επί κανονικότερου σχεδίου. Η πόλις Χανία περιβαλλομένη υπό τειχών ανεγερθέντων υπό των Ενετών το 1252, ων μέρος εκρημνίσθη ήδη υπό της Αυτονόμου Κρητικής Πολιτείας, έχει εντός των τειχών τα εξής Δημόσια, Δημοτικά και Κοινοτικά οικοδομήματα. Φυλακὰς των υποδικοκαταδικών, Δημοτικόν Σχολείον των Αρρένων, Ηγεμονικά Ανάκτορα, Παρθεναγωγείον και Επισκοπήν, ανεγερθέντα δαπάναις του Αυτοκράτορος της Ρωσίας Νικολάου του Β', Νομαρχείον, Τελωνείον, δύο ναούς των Ορθοδόξων, ένα των Καθολικών, Εβραϊκήν Συναγωγήν, εννέα τουρκικά τεμένη (τζαμιά), Μουσουλμανικών Σχολείον, Δημαρχείον και Δημοτικόν Νοσοκομείον... Η πόλις έχει το πλείστον λιθοστρώτους και στενάς οδούς, μικράν πλατείαν των Μαυροβουνίων καλουμένων (πρότερον Σανδριβάνι) και πλακόστρωτων

προκυμαίαν. Ο λιμήν των Χανίων είναι μικρός και σχετικά αβαθύς, δεχόμενος εν τοις υδάσιν αυτού μικράς χωρητικότητας ατμόπλοια, λίαν επισηφλής, α τε προσβαλλόμενος υπό βορείων και δυτικών ανέμων. Εισ την είσοδον αυτού, αριστερά ως προς τον εισπλεόντα, υπάρχει φάρος με ακίνητον λευκόν φως, ορατόν εξ αποστάσεως 12 μιλίων. η εν τη πόλει βιομηχανία είναι καθεκλοποιία, οινόπνευματοποιία και σαπωνοποιία, ήρξατο δε ν' αναπτύσσεται η βιβλιοδετική και η τυπογραφική". "Η πόλις των Χανίων ασκεί το μεγαλύτερον εμπόριον της Κρήτης, και μάλιστα της εξαγωγής ελαίου, καλλωπίζεται δε ολονέν, καταρριπτομένων των κιοσκίων..".

Ο Τοπχανάς είναι η Χριστιανική αριστοκρατική συνοικία στη βορειοδυτική άκρη της πόλης, που πήρε το όνομά της από τα κανόνια που ήταν εγκατεστημένα παλαιότερα στον προμαχώνα Σαν Σαλβατόρε. Η συνοικία έχει ωραία σπίτια και στενά δρομάκια αλλά και σωζόμενα βενετσιάνικα κτίρια που "διατηρούν την ατμόσφαιρα της μεσαιωνικής σιωπής και του μισόφωτου, που βοηθά σε αναδρομές και αναπολήσεις". Παλαιότερα βρισκόνταν εκεί και τα Προξενεία των Μεγάλων Δυνάμεων, πριν μεταφερθούν στη Χαλέπα. Τώρα τα διάφορα κέντρα της προκυμαίας προσφέρονται για τις κοσμικές συναντήσεις των Χανιωτών, με τη μπάιντα να παίζει τις γιορτινές μέρες. Στη βορειοδυτική πλευρά του Τοπχανά υψώνεται το φρούριο Φιρκά (= στρατιωτική μονάδα, μεραρχία).

Το Σαντριβάνι - αν και μικρή - είναι η κοσμοκότερη πλατεία, πλακόστρωτη, με καφενεία, ξενοδοχεία και λέσχες, καταστήματα πολυτελείας νεωτερισμών, το Δημαρχείο. Είναι κέντρο συζητήσεων και συναντήσεως των Χανιωτών κι είχε πάρει το όνομά του από μια ογκώδη κρήνη που είχε κατασκευα-

σθεί εκεί επί τουρκοκρατίας και στην οποία προσκολλήθηκαν ως υδροδόχες μαρμάρινες λάρνακες. Το Σαντριβάνι είναι κλειστό από τη βορεινή πλευρά με κτίρια (που κήκαν αργότερα) και έχει δύο περάσματα ένα στενό για τους πεζούς στο βορειοδυτικό μέρος, κάτω από μια στοά που σχηματίζουν τα κτίρια και ένα πλατύτερο στη βορειοανατολική πλευρά, για τις άμαξες, τα κάρα και τα βιζαβί. Στο Καστέλι, τη συνοικία πάνω από το Σαντριβάνι, υπάρχουν πύλες στ' ανατολικά και δυτικά και μια τρίτη στενή πύλη στα νότια, με σκαλοπάτια, που έμεινε με το όνομα "Τα σκαλάκια". Λίγο πιο δίπλα από τα Σαντριβάνι είναι η Οβριακή, η συνοικία της Ισραηλτικής παροικίας, με μεγάλη και μικρή συναγωγή, ενώ προς τα βόρεια του Σαντριβανιού βρίσκεται το "Μέγα ξενοδοχείον της Αγγλίας" καθώς και το "Γυαλί - τζαμισί", το τέμενος του Κιουτσούκ Χασάν, με ιδιόμορφο σχήμα, το μινारे του, τους μικρούς και το μεγάλο τρούλο.

Στο λιμάνι βρίσκονται οι αποθήκες, τα εμπορικά και ναυτιλιακά γραφεία, το τελωνείο, πολλά καταστήματα και τα ιχθυωλεία. Τα πλοία που έρχονται από την Ελλάδα, το εξωτερικό ή από άλλα λιμάνια της Κρήτης, μια και υπάρχει και θαλάσσια επικοινωνία με τα διάφορα λιμάνια του Νησιού, σταματούν αρδω, έξω από το λιμάνι και οι επιβάτες, οι αποσκευές και τα προϊόντα μεταφέρονται με βάρκες στη ξηρά και το αντίθετο.

Η Σπλάντζια, τούτη η συνοικία, που στα παλιά σχεδιαγράμματα αναφέρεται ως Ponte de Viari, είναι για τους Τούρκους ότι είναι για τους Χριστιανούς το Σαντριβάνι. Κάτω από τον πελώριο πλάτανο και το κομψό αραβικό περίπτερο είχε κατασκευασθεί παλαιότερα μια υπόγεια υδαταποθήκη με κρουνοί στην οποία κατέβαινε κανείς με τρεις σκάλες.

Λίγο πιο πάνω, μέσα σε στενάκι, διατηρείται η εκκλησία των Αγίων Αναργύρων, ενώ πίσω από την “οδό Πεταλάδικα”, σημερινή οδό Τσουδερών, βρίσκεται το Αγία τζαμί, το τέμενος του οποίου ο μιναρές σώζεται και σήμερα στο εργοστάσιο Μαλινάκη.

Προς τ’ ανατολικά ξεκινά η οδός Χαλέπας, ο κύριος δρόμος έξω από τα τείχη, σημερινή οδός Ελ. Βενιζέλου, δρόμος περιποιημένος και δενδροφυτευμένος με γαλάζιες ακακίες από τα αγροκίπια της Γεωργικής Εταιρείας Γεωργιουπόλεως, που καταλήγει στο πλούσιο αριστοκρατικό προάστιο και θέρετρο των εύπορων Χανιωτών.

Η Χαλέπα, με κτίρια πολυτελή κι όμορφα, είναι ένα μικρό παράρτημα της Ευρώπης, με τα προξενεία των Μεγάλων Δυνάμεων, τη σχολή του Σαν Ζοζέφ, όπου οι καλόγριες μαθαίνουν στα πλουσιοκόριτσα Γαλλικά και καλή συμπεριφορά, την κομψότατη εκκλησούλα της Αγίας Μαγδαληνής μέσα στους ανθισμένους κήπους.

Εδώ και η κατοικία του Υπατου Αρμολογιστή, που στις αρχές του αιώνα ήλθε σε σύγκρουση με τον Βενιζέλο και τον απέλυσε στο Σύμβουλο της Δικαιοσύνης. Μετά το Κίνημα του Θερίσου το 1905, στο οποίο ως γνωστόν πρωτοστάτησε ο Βενιζέλος, ο Πρίγκιπας Γεώργιος αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το 1906 κάποια νύχτα την Κρήτη, από την ακτή των Ταμπακαριών.

Ξαναγυρνώντας στην πόλη, περνούμε από την περιοχή των Δικαστηρίων. Το μέγαρο αυτό, η σημερινή Νομαρχία και Δικαστήρια, σχεδόν μόνο του στην περιοχή, είναι το διοικητικό κέντρο όλων των Υπηρεσιών.

Λίγο πιο κάτω από τα Δικαστήρια ορθώνεται ο μεγάλος όγκος των στρατώνων και αμέσως μετά ο Δημοτικός Κήπος, μια μικρή οάση. Παλαιότερα, ήταν μια αμμώδης έκταση, συνέχεια του σταδίου. Έργο του Ρεούφ Πασά, που επέβλεψε ο ίδιος τη διαμόρφωσή

του, ο Κήπος είχε σχεδιασθεί το 1870 σε ευρωπαϊκά πρότυπα και είχε φυτευθεί με πολλά αειθαλή δένδρα και λουλούδια. Αλλά όπως ήδη αναφέρθηκε η πόλη επεκτείνεται έξω από τα τείχη προς όλες τις πλευρές. “Δυτικώς των Χανίων κείται εις απόστασιν 10’ η Νεάπολις (Καινούργια Χώρα), παρά την οποίαν υπάρχει εργοστάσιον ελαιουργίας και σαπωνοποιίας, δυτικώτερον κείται το Βαρούσι, τουρκική αγροικία, κέντρον των δολοφόνων κατά τας ημέρας της δουλείας...” Προς τα νοτιοδυτικά βρίσκονται “τα περίχωρα (Τοπ Αλτί) περιλαμβάνοντα τας αγροικίας Βαρούσι, Πελεκαπίνα, Κομμεναριά (κατοικούνταν από λεπρούς παλαιότερα, που μεταφέρθηκαν στην Σπιναλόγγα), Άγιος Βασίλειος, Μπάρμπου κ.λ.π.... “Έξω από την πόλη είναι και τα “μεξαρολίκια”, το τούρκικο νεκροταφείο, που απλώνεται από τη σημερινή οδό Αποκορώνου ως τα Νέα Καταστήματα και το εικονοστάσι του Αγίου Κωνσταντίνου.

Στ’ ανατολικά βρίσκεται η συνοικία Κουμ - Καπισί με χαμόσπιτα και καλύβες, όπου ζουν οι χαλικούτες Βεγγάζιοι και φτωχοί Τούρκοι.

Αλλά στα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας γίνονται πολλά έργα ανασυγκρότησης - διάνοξη δρόμων και πλακόστρωση, αποχετευτικά έργα καθώς και εξωραϊσμού και καλλωπισμού, ανεγείρεται η περίφημη Δημοτική Αγορά. Το αρχιτεκτονικό ρεύμα του νεοκλασικισμού έρχεται να προσθέσει τη σφραγίδα του στα στενά δρομάκια της παλιάς πόλης. Το πνευματικό και πολιτιστικό επίπεδο είναι σε υψηλό σημείο, λειτουργούν νέα σχολεία, το ποσοστό του αναλφαβητισμού μικραίνει, έχει συγχροτηθεί από το 1899 ο Φιλολογικός Σύλλογος “Χρυσόστομος” και στη συνέχεια ιδρύονται όλο και περισσότερα πνευματικά, φιλανθρωπικά, αθλητικά και εργατικά σωματεία, διορ-

γανώνονται πλείστες εκδηλώσεις. Ερχονται πολυμελείς και καλά καταρτισμένοι Ελληνικοί και ξένοι θίασοι, μελοδραματικοί όπως π.χ. του μεγάλου μουσικοσυνθέτη, δημιουργού του Ελληνικού Μελοδράματος και αργότερα ιδρυτή της Εθνικής Λυρικής Σκηνής Διονυσίου Λαυράγκα, που αποτελείτο από 52 καλλιτέχνες, ή θίασοι πρόζας όπως της Παρασκευοπούλου και της Αικατερίνης Βερώνη - εδώ μάλιστα κάνει τα πρώτα του βήματα ο Βεάκης. Μαθητές επίσης δίνουν θεατρικές παραστάσεις με αξιώσεις και μάλιστα στα αρχαία Ελληνικά. Χώροι των παραστάσεων ο Δημοτικός Κήπος, το θέατρο της Σπλάντζιας, του Καλέ - Καπισί, του Φαλήρου στο Κούμ - Καπί, του Καστελλίου. Στο "Ακταίον" ο κουκλοπαίχτης Χρήστος Κονιτσιώτης, "ο πρύτανις των ανδρείκελων", συγκεντρώνει πλήθη μικρών και μεγάλων, με τον μεγάλο ξύλινο θίασό του. Δίδονται συναυλίες, διοργανώνονται μουσικοφιλολογικές εσπερίδες, έρχεται ο φωνογράφος και ο κινηματογράφος στα Χανιά. Όσο για τον φωνογράφο, "τον περιφέρει κάθε βράδυ ανά τα κέντρα ένας Ιταλός, συνοδευόμενος από τον τρυφερόν ήμισύ του, το οποίο περιάγει τον δίσκο πενταρολογούν.."

Κυκλοφορούν εφημερίδες και περιοδικά με αξιοθαύμαστη ύλη, το 1901 στα πρωτόπορα Χανιά, γίνεται πρόταση χειραφέτησης της γυναίκας στην Κρητική Βουλή, από τον Σφακιανό βουλευτή Γεώργιο Δασκαλογιάννη, ενώ το 1902 η Αρτεμισία Λανδράκη λογία και δραστηριοποιημένη, είναι η πρώτη γυναίκα που εκδίδει περιοδικό, τον περίφημο "Σπινθήρα".

Η Αρμοστεία καταργείται σιωπηρά και ακολουθείται από τη Γενική Διοίκηση, ενώ την 1η Δεκεμβρίου του 1913 πραγματοποιείται στο φρούριο Φιρκά η επίσημη τελετή της Ενωσης της Κρήτης με την Ελλάδα, μέ-

σα σε κλίμα ενθουσιασμού και απερίγραπτης χαράς. Τα Χανιά συνεχίζουν να είναι η πρωτεύουσα της Κρήτης και έδρα της Γενικής Διοικήσεως και τις επόμενες δεκαετίες.

Πάντα πρώτοι οι Χανιώτες τρέχουν σ' όλους τους εθνικούς αγώνες της μάνας Ελλάδας. Στα Χανιά γίνεται και το αντιδικτατορικό Κίνημα του 1938, αφού οι κάτοικοι αυτής της πόλης έχουν πάντοτε όραμά τους τη Δημοκρατία και την Ελευθερία.

Πρωταρχικό ρόλο παίζουν και πάλι τα Χανιά και στη θρυλική Μάχη της Κρήτης.

Από εδώ ξεκίνησε η επιδρομή των Στούκας, η πόλη βομβαρδίζεται συνεχώς, εδώ πέφτουν οι πρώτοι αλεξιπτωτιστές και εδώ πρωτοσυναντούν την απελπισμένη και ανυποχώρητη αντίδραση του Κρητικού λαού, όχι μόνο τις 10 μέρες της Μάχης, μα και αμέσως μετά την κατάληψη της Κρήτης, με τον σχηματισμό των αντιστασιακών ομάδων.

Και ήταν κοντά στα Χανιά πάλι, στο ιστορικό Θέρισσο και στην Τρομάρισσα, που οι αγωνιστές του ΕΑΜ και της ΕΟΚ, των δύο αντίθετων πολιτικά αντιστασιακών οργανώσεων, σταθμίζοντας το συμφέρον της Πατρίδας, υπέγραψαν συμφωνία συνεργασίας και κοινού αγώνα κατά του κατακτητή.

Το 1964 η πόλη των Χανίων χαρακτηρίζεται από την Πολιτεία ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και καταβάλλεται έντονη προσπάθεια για τη διατήρηση και ανάδειξη του ιστορικού χαρακτήρα της.

Αφιερωμένο στα Χανιά μας ήταν τούτο το σημείωμα, τούτη την πόλη την αγαπημένη, με την μακραίωνη, όπως είδαμε, ιστορία, την πόλη την αρχαία μα και σύγχρονη, την πόλη των λουλουδιών και του πολιτισμού, την πόλη των αγώνων στα πεδία των μαχών και της πολιτικής, την πόλη για τ' άρματα μα και για τα γράμματα και τις τέ-

χνες, την πόλη της Λευτεριάς και της Δικαιοσύνης, την πόλη μας. Τούτη την πόλη, που δεν ονομάστηκε άδικα “Βενετία της Ανατολής”, σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης για αιώνες, καίριο σημείο της Μεσογείου ανάμεσα σε τρεις ηπείρους, κατακτήθηκε, υπέφερε, υποδουλώθηκε, μα δεν έσκυψε. “Ολονέν καλλωπίζεται” για να θυμηθούμε την παλιά περιγραφή και αλλάζει συνεχώς - προς το καλύτερο άραγε, ή μήπως όχι;

Εικόνες νοσταλγικές μέσα από κείμενα αλλά και φωτογραφίες και παλιές κάρτ - ποστάλ μας μεταφέρουν σε παλαιότερες στιγμές και μπορούμε να παρακολουθήσουμε στοιχειωδώς την πορεία της και τις αλλαγές στις γειτονιές της, ώστε να έχουμε ένα μέτρο σύγκρισης με την σημερινή εποχή. Αντιπροσωπευτικές εικόνες εποχών που χάθηκαν, μα δεν ξεχάστηκαν, που διασώθηκαν χάρις στην φροντίδα, την αγωνία, την αγάπη και το σεβασμό στην πολιτιστική μας κληρονομιά, λογίων, δημοσιογράφων, λογοτεχνών, φωτογράφων, συλλεκτών και αρχειοκτών υπαλλήλων.

Πολλά από αυτά που περιγράφονται ή απεικονίζονται στις φωτογραφίες, παραμένουν ίδια κι αναλλοίωτα από το χρόνο. Σ’ άλλα σώζονται ακόμη αμυδρά τα στοιχεία που τα ανέδειξαν ως θέματα άξια περιγραφής, καταγραφής και φωτογράφισης. Κι άλλα, αλοίμονο, έχουν εξαφανισθεί εντελώς, χωρίς να υποδηλώνεται πουθενά στη σημερινή πόλη πως κάποτε έγραψαν τη δική τους σελίδα στο βιβλίο της Χανιώτικης ιστορίας και πολιτισμού.

Κι εύχεται κανείς να είχαμε λίγο περισσότερη ευαισθησία, λίγο πιο ανοιχτό το μυαλό και την καρδιά μας και ν’ αφήναμε αυτές τις εικόνες να μας μιλούσαν από φυσικού τους και όχι μέσα από παλιά κείμενα και κιτρινωμένες φωτογραφίες, που αναδίνουν βέβαια την ευωδία του παρελθόντος, μα που δηλώνουν ταυτόχρονα την αναληψία μας και την προσπάθεια να παραβλέ-

ψουμε, να ξεχάσουμε, να διαγράψουμε, να αγνοήσουμε και να θυσιάσουμε σχεδόν τα πάντα στον βωμό των μοντέρνων καιρών μας.

Χωρίς να απορρίπτουμε τις επιταγές του σύγχρονου κόσμου μας, ας κρατούμε λίγο χώρο στην καρδιά για τα Χανιά μας, την πόλη που μας ακολουθεί, την πληγώνουμε και μας πληγώνει. Σ’ αυτήν την αρχόντισσα πόλη που αφήνεται χαδιάρικα στην αγκαλιά του Κρητικού πελάγους, ας ανακαλύψουμε τις κρυμμένες ομορφιές στα χορταριασμένα απομεινάρια του τείχους, στις πρασινισμένες απ’ τη θαλασσινή αλμύρα γωνίτσες του φρουριού, στην απλωμένη φτερούγα της ανοιξιάτικης χελιδόνας πάνω απ’ το μεγάλο αρσενάλι, τον τεράστιο όγκο των νεωρίων, τον κουρασμένο μιναρέ, τους μαυρισμένους τοίχους της παλιάς εκκλησούλας, το λαβωμένο νεοκλασικό αρχοντικό. Ας ακούσουμε τους ψίθυρους που πλανιούνται και περνούν μέσα απ’ τα καμαρωτά παράθυρα και τα ξύλινα καφασωτά σε έρημα δωμάτια, τον ήχο απ’ τα κύματα στη ρίζα του γέρικου φάρου και τον αγέρα που σφυριρίζει πάνω στην ντάμπια. Ας χαρούμε την αρμονία της παλιάς σιδερένιας πόρτας, του χαριτωμένου φουρουσιού, της μαρμάρινης κρήνης, του ξεχασμένου απ’ το χρόνο ψηφιδωτού. Ας ακούσουμε το τραγούδι του καιρού.

Σε μας εναπόκειται να διατηρήσουμε την ιστορία της πόλης μέσα από τα μνημεία και τα δείγματα του παρελθόντος της; να τα συντηρήσουμε, να τα αναδείξουμε, να επενδύσουμε σ’ αυτά αγάπη, σεβασμό και φροντίδα, να διδαχθούμε και να προχωρήσουμε. Είναι το λιγότερο που οφείλουμε στην πόλη μας, αλλά και στα παιδιά μας στα οποία και θα την παραδώσουμε.

Ζ. Σημανδηράκη